

It is shown that the provision of access and permission to state secret are two different concepts, which by their meaningful essence and load are not identical and represent successive steps of the need for citizens to get acquainted with secret information in connection with which differ both by decision-making and the content of the measures. Providing access to state secrets is carried out by the Security Service of Ukraine after the inspection visits to determine whether they have such a need and the lack of the legislation obstacles. Access to state secrets is a direct creation of the head company, institution or organization actual conditions and opportunities for acquaintance with secret information.

It is concluded that strangers with divulging state secrets and loss of tangible media are all citizens who do not have by the legislation of Ukraine the right to access certain information constituting a state secret. At the same time, designing dispositions of articles 328 and 329 of the Criminal Code as formal offenses under which criminal liability is only by the creation of adequate conditions for damage the main object in the result of strangers getting state secrets or temporary release of such information from the possession of the person to whom it was authorized, contrary to the general principle of criminalization of socially dangerous acts only (those that cause or threaten harm to objects of criminal protection).

**Key words:** criminal liability, disclosure of state secrets, loss of permanent form of secret information, stranger.

УДК 343.13

## Право потерпілого на збір доказів під час досудового розслідування

**О. М. Осінська,**

юрисконсульт комунального закладу

охорони здоров'я «Харківська міська клінічна лікарня № 2 імені проф. О. О. Шалімова»

*Розглянуто право потерпілого на самостійний збір та подання доказів. Запропоновано ввести в законодавство поняття «запит потерпілого», що створить умови потерпілому для отримання необхідних документів, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Також пропонується ввести до Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідальність за неправомірну відмову в наданні інформації, несвочасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на запит потерпілого.*

**Ключові слова:** потерпілий, права потерпілого, збір доказів, запит потерпілого.

**Осинская О. Н. Право потерпевшего на сбор доказательств во время досудебного расследования**

*Рассмотрено право потерпевшего на самостоятельный сбор и подачу доказательств. Предложено ввести в законодательство понятие «запрос потерпевшего», что создаст условия потерпевшему для получения необходимых документов, которые могут быть доказательствами в уголовном производстве. Также предлагается ввести в Кодекс Украины про административные правонарушения ответственность за неправомерный отказ от предоставления информации, несвоевременное или неполное*

© Осінська Ольга Миколаївна – юрисконсульт комунального закладу охорони здоров'я «Харківська міська клінічна лікарня № 2 імені проф. О. О. Шалімова»

*предоставление информации, предоставление информации, которая не соответствует действительности, в ответ на запрос потерпевшего.*

**Ключевые слова:** потерпевший, права потерпевшего, сбор доказательств, запрос потерпевшего.

***Osinskaya Olga. The victim's right to collect evidence during the pre-trial investigation***

*In the article the right of the victim to independent collection and submission of evidence is considered. It is proposed to introduce into the current legislation the concept of «the request of the victim», which will create conditions for the victim to obtain the necessary documents, which may be evidence in criminal proceedings. It is also proposed to introduce in the Code of Ukraine on administrative violations the responsibility for unlawful refusal to provide information, untimely or incomplete provision of information, the provision of information that is untrue, in response to the request of the victim.*

**Key words:** victim, the rights of the victim, the collection of evidence, the request of the victim.

Правові норми Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК України) суттєво реформували стадію досудового розслідування. Особливої важливості набули також питання, пов'язані з розширенням кола прав потерпілого. Так, потерпілий став активним учасником кримінального провадження, дії якого мають велике значення на етапі досудового розслідування. Важливим правом потерпілого є передбачене п. 3 ст. 56 КПК України право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, а також право потерпілого збирати докази, вказане у ч. 2 та 3 ст. 93 КПК України. Проте механізм реалізації цих прав досі не є діє.

Питання, що стосуються прав та обов'язків потерпілого, були предметом досліджень В. П. Бож'єва, М. І. Гошовського, Ю. О. Гурджі, О. В. Капліної, В. О. Коновалової, О. П. Кучинської, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, М. В. Сенаторова, Л. І. Шаповалової, В. М. Юрчишина та інших науковців.

Віддаючи належне значущості наукових досліджень, необхідно визнати, що з моменту набрання чинності новою редакцією КПК України коло прав потерпілої особи було значно розширене, проте не було зроблено аналізу окремих прав потерпілого та механізмів їх реалізації.

Згідно зі ст. 84 КПК України докази – це фактичні дані, отримані у передбаченому Кодексом порядку, на підставі яких слідчий прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Потерпілий може скористатися своїм правом збирати докази, що передбачено ст. 93 КПК України. Так, ч. 3 цієї статті деталізує поняття збирання доказів і вказує, що потерпілий може реалізувати це право шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4651г-17

Науково-практичний коментар до КПК України дає таке тлумачення цього положення: «...витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок – це рівноцінні і самостійні способи збирання документів-доказів. Вони прості за формою, не зачіпають законні права та інтереси громадян. Фактично в результаті вказаних процедур можуть бути отримані предмети з документами, які набувають статус документів-доказів або речових доказів лише після проведення належних процесуальних дій (огляду, експертизи)»<sup>2</sup>.

Не вдаючись до аналізу вказаної норми, на перший погляд здається, що таке право значно допоможе потерпілому захистити свої порушені права. Проте виникає питання, як на практиці потерпілий може використати це право. Так, для того, щоб отримати хоча б копію документа від підприємства, установи чи організації, потерпілий має направити відповідний запит із вимогою надати йому оригінал або завірену копію витребуваного ним документа. При цьому потерпілий має якимось чином підтвердити те, що він є потерпілим у кримінальному провадженні й, відповідно, тому, діючи у межах ст. 93 КПК України, може вимагати надання йому необхідної інформації.

Якщо за КПК України 1960 р. особа визнавалася потерпілою слідчим, про що виносилася відповідна постанова, то за чинним Кодексом потерпілий при поданні заяви про вчинене кримінальне правопорушення отримує лише пам'ятку про свої процесуальні права та обов'язки. Отже, є висока вірогідність, що організації, які мають відомості, що можуть бути доказами у справі, проігнорують такий запит потерпілого. Крім того, в законі відсутня інформація щодо строків, у які підприємства, установи, організації, і тим більше фізичні особи повинні надати відповідь на запит потерпілого, а також не встановлено відповідальності за ненадання запитуваної потерпілим інформації взагалі.

Це не єдина проблема, з якою потерпілий може зіткнутися у процесі збирання ним доказів. Важливо передбачити, що не кожна особа, яка опинилася в центрі злочинної події, зможе зорієнтуватися і зібрати необхідні їй докази у відповідних організаціях або хоча б правильно сформулювати свій запит та направити його належній особі. Тому є усі підстави вказувати на те, що норма аналізованої статті є частково декларативною.

Якщо порівняти реальну можливість зібрати необхідні докази, яка є у потерпілого та у підозрюваного чи обвинуваченого, то, звичайно, останні мають більше шансів реалізувати це своє право. Це обумовлено тим, що згідно з п. 3 ч. 2 ст. 42 КПК України підозрюваний, обвинувачений має право на першу вимогу мати захисника впродовж усього кримінального провадження, причому в разі, якщо така особа

<sup>2</sup> Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстінан, 2012. С. 253.

не має коштів на оплату праці захисника, держава гарантує отримання безоплатної правової допомоги. При цьому коло осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, а саме на захист, значно ширше, ніж коло тих, хто може отримати таку правову послугу, як представництво на безоплатній основі. Згідно зі ст. 45 КПК України захисником у кримінальному провадженні може бути тільки адвокат, а отже, підозрюваний чи обвинувачений, захист якого здійснює адвокат, може реалізувати своє право на збір доказів безпосередньо через свого захисника.

Відповідно до п. 1 ч.1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат має право звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб). Крім того, згідно з п. 7 цієї ж статті адвокат може збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою. При цьому існує чіткий механізм, який гарантує адвокату отримання своєчасної запитуваної інформації від відповідних органів та осіб.

Так, за п. 2 ст. 24 цього Закону орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом. У разі, якщо адвокатський запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до двадцяти робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що адвокату письмово повідомляється не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання адвокатського запиту. В разі, якщо задоволення адвокатського запиту передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як десять сторінок, адвокат зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. Розмір таких витрат не може перевищувати граничні норми витрат на копіювання та друк, встановлені Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»<sup>3</sup>.

Отже, органи та особи, які отримують адвокатський запит, зобов'язані надати запитувану інформацію в чітко визначений законом строк. Також ч. 3 ст. 24 цього ж Закону передбачено відповідальність у разі відмови в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне

<sup>3</sup> Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності.

Таким чином, підозрюваному та обвинуваченому простіше реалізувати своє право на збір доказів, оскільки, по-перше, їм надається захисник, який майже завжди бере на себе усі клопоти з пошуку та збирання необхідної доказової бази, по-друге, захисник діє за механізмом, який гарантує йому своєчасне отримання інформації на адвокатський запит.

Безумовно, потерпілий теж має право користуватися послугами представника, яким у кримінальному провадженні може бути тільки адвокат, і саме за його допомогою збирати усі необхідні докази. Проте, якщо потерпілий не скористається його допомогою, він фактично буде позбавлений можливості самостійно збирати необхідну для доказування інформацію, оскільки немає ані строків щодо надання потерпілому запитуваної інформації, ані відповідальності за ненадання таких відомостей, ані взагалі поняття «запит потерпілого». Отже, реально потерпілий може збирати докази або лише шляхом подання відповідного клопотання слідчому або прокурору про здійснення окремих слідчих дій, або шляхом направлення його представником адвокатського запиту.

Таким чином, потрібно урівняти право потерпілого та підозрюваного або обвинуваченого на збір доказової бази. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити реальний механізм, який дозволить потерпілій особі самостійно зібрати доказову базу, не звертаючись до правоохоронних органів із клопотаннями.

Так, по-перше, в законі має бути визначення поняття «запит потерпілого», який був би аналогічним поняттю «адвокатський запит». Право потерпілого на збирання доказів шляхом направлення запиту потерпілого та подальше використання цих доказів у кримінальному процесі має бути у жертви злочину протягом усього кримінального провадження.

Тому пропонується ввести в законодавство термін «запит потерпілого» та викласти його у п. 2 ч. 3 ст. 93 КПК України, яку викласти у такій редакції: «Запит потерпілого – письмове звернення потерпілого до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, службових та фізичних осіб про надання інформації, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, необхідних потерпілому для захисту своїх законних прав та інтересів.

До запиту потерпілого додаються паспорт потерпілої особи (для фізичних осіб); копії установчих документів юридичної особи або витяг із Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань та довіреність, якщо запит потерпілого надається працівником юридичної особи (для юридичних осіб); довідка від слідчого про те, що особа є потерпілою в кримінальному провадженні (для фізичних та юридичних осіб).

Вимагати від потерпілого подання разом із запитом потерпілого інших документів забороняється».

По-друге, потрібно визначити строки, в які органи та особи, які отримали запит потерпілого, повинні надати відповідь. Тому пропонується ввести у закон таку норму: орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, службові та фізичні особи, яким направлено запит потерпілого, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати потерпілому відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, у яких міститься інформація з обмеженим доступом.

У разі, якщо запит потерпілого стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду запиту потерпілого може бути продовжено до двадцяти робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що потерпілому письмово повідомляється не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту потерпілого.

Крім того, потрібно передбачити і відповідальність за ненадання запитуваної інформації потерпілому. Так, це положення можна викласти в аналогічній до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» редакції: «Відмова в наданні інформації на запит потерпілого, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом».

Ч. 5 ст. 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яка полягає у накладенні штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідно така ж відповідальність повинна бути застосована до правопорушників за ті ж самі дії, вчинені щодо потерпілого, який надіслав свій запит. Тому пропонуємо доповнити ч. 5 ст. 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення та викласти її у такій редакції: «Неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також на запит потерпілого відповідно до Кримінального процесуального кодексу України - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Отже, права та законні інтереси особи, яка опинилася у центрі злочинної події, повинні ретельно захищатися державою. При цьому

важливо, щоб положення, яке проголошує відповідне право, було не лише декларативним. Тому законодавець має розробити чіткий механізм реалізації такого права.

Це надзвичайно важливо для тих прав, якими найчастіше користується потерпілий на стадії досудового розслідування, наприклад, право на збір та подання доказів.

Перспективним у майбутньому є наукова розробка питань, пов'язаних із реалізацією прав потерпілого під час судового провадження.

***Osinskaya Olga. The victim's right to collect evidence during the pre-trial investigation***

The purpose of the article is to examine the victim's rights to independent collection and submission of evidence to the investigator, prosecutor, investigating magistrate at the stage of pre-trial investigation, and to identify problems in their implementation.

The article analyzes the provisions of Part 3 of Art. 93 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, where it is stated that the victim can realize his right to collect evidence by reclaiming and receiving from state authorities, local authorities, enterprises of institutions and organizations, office and physical persons things, documents, statements, expert opinions, opinions audits and inspection acts, as well as by carrying out other actions that facilitate the provision of appropriate and admissible evidence to the court.

It is indicated that the main problem the victim often faces during realization his right to collect evidence is that organizations that have information that may be evidence ignore the victim's request. However, they do not bear any responsibility for this.

It has been established that a lawyer who is an advocate of a suspect or accused in criminal proceedings has more real opportunities to collect evidence, as he can exercise his right to send a lawyer's request.

At the same time, the bodies and persons receiving such advocate request are obliged to provide the requested information within a period strictly established by law.

In addition, the law establishes liability in case of refusal to provide information for a advocate's request, for untimely or incomplete provision of information or of provision of information that does not correspond to reality.

It is proposed to equalize the right of the victim and the suspect or the accused to collect evidence. To solve this problem, it is proposed to introduce into the current Criminal Procedure Code of Ukraine the concept of "request of the victim" as well as to provide for responsibility for failure to provide the requested information to the victim.

It is proposed to supplement Part 5 of Art. 213-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses by the provision on the need to establish administrative liability, having stated it in the following wording: "Unlawful refusal to provide information, untimely or incomplete provision of information, providing information that is untrue, in response to the advocate's request, the request of Qualification and Disciplinary Commission of the Bar, its chamber or member in accordance with the Law of Ukraine "About the Bar and the advocacy" as well as the victim's request, in accordance with the Criminal Procedure Code of Ukraine - entails a fine on officials from twenty-five to fifty taxable minimum incomes of citizens" .

**Key words:** victim, the rights of the victim, the collection of evidence, the request of the victim.